

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

SZAKDOLGOZAT

Szabó László
V. filozófia-magyar

Témavezető: Kis Tamás

Debrecen

2007

Az ifjúsági nyelven túl

*Az 1996-2002-es évfolyam B osztályába járt fiúk
szlengje a Debreceni Egyetem Kossuth Lajos
Gyakorló Gimnáziumában.*

Tartalom

Bevezetés	4
A szleng meghatározásának problémája.....	5
Az ifjúsági nyelv.....	12
Szóalkotási eljárások a „zúz nyelvben”	22
Etológiai, humánetológiai összefüggések.....	27
A karneváli nevetéskultúra	31
Összefoglalás	34
Zoom-szótár	36
A szótárban használt rövidítések	37
Felhasznált irodalom.....	42

Bevezetés

Szakedolgozatom tárgyául egy meglehetősen sajátos nyelvi anyag feldolgozását választottam, mégpedig a Debreceni Egyetem Kossuth Lajos Gyakorló Gimnáziumának 1996-2002-es évfolyamában tanult, B osztályos fiúk egyedi nyelvhasználatát, a beszélőközösség tagjai által „zúz nyelvnek”, Zoom-szótárnak keresztelt gimnáziumi szlengformát elemzem különféle nézőpontokból.

A közösségben 12 fiú volt, aki ismerte és használta is napról napra a Zoom-szótárban megjelenő nyelvi elemeket, de ezen kiscsoporton belül is volt 5 olyan fiú, aki a használat mellett alakította ezt a szlenget, akiktől származtak az új nyelvi formák.

Én tagja voltam ennek az 5 főből álló „kemény magnak”, s a jelen tanulmány kérdésfelvetései talán közelebb vihetnek a nyelv működésének megértésén túl a közösségem és baráti kapcsolataim megértéséhez, és természetesen az önmegértéshez is.

Dolgozatom a szleng szakirodalomban uralkodó számos meghatározásának összefoglalója után a konkrét nyelvi anyaghoz való közelítés során három nagy vizsgálati területet érint, amelyek a kiscsoportban működő társalgás, a zárt csoportban, a zárt beszélőközösségben működő szleng megértésében ugyancsak szerepet játszhatnak.

Az első nagyobb egységben az ifjúsági nyelv tulajdonságait átgondolva vonok le következtetéseket a Zoom-szótárra vonatkozóan, majd megmutatom, hogy az ifjúsági nyelv világán túllépve milyen más szempontok alapján (is) lehet közelíteni egy gimnáziumi társaság nyelvhasználatához. A második értelmezési kísérletben etológiai, humánetológiai és nyelvészeti nézőpontot egyaránt érvényesítek, a nyelv, illetve a szleng kialakulásának fatikus funkcióját és – ezzel összefüggésben – a csoportidentitást fenntartó jellegét mutatnám be. Az utolsó részben pedig az orosz szlengkutató, VLAGYIMIR JELISZTRATOV szlengelmélete szolgál az értelmezés alapjául, melyben megnézzük a zárt rendszerként felfogott szleng jellemzőit, tágítva a vizsgálódást egészen a teljesen nyitott rendszerig, feloldódva a karneváli kultúra nevető-nevettető világlátásában.

I. A szleng meghatározásának problémája

Kétség sem fér hozzá, hogy mindennapi beszédünkben használjuk a szlenget, és meg is tudjuk nevezni az általunk szlengnek tartott nyelvi formákat, de ha definiálni kellene, akkor elképzelhetően kérnénk néhány percnyi gondolkodási időt. Ezzel a problémával a kutatók is szembesültek, ERIC PARTRIDGE szerint könnyedén használjuk a szlenget, azonban „rendkívül nehéz azzal a meggyőző könnyedséggel írni róla, amit egy ilyen, első látásra egyértelműnek tűnő tárgy megkíván” (PARTRIDGE 2002: 17). Ráadásul a (szleng)kutatók számos értelmet tulajdonítanak a szlengnek, nem túlzás azt mondani, hogy „ugyanannyi meghatározás van, mint amennyi szlengkutató” (NAHKOLA–SAANILAHTI 1999: 51), holott ahogyan már oly sokan korábban, köztük PIERCE a pragmatizmusról szóló munkájában a tudományos kutatások kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy egy kutatás addig nem válhat tudományossá, „amíg nem látja el magát megfelelő technikai nomenklatúrával, amelynek minden terminusa egyetlen, meghatározott és a tárgyat tanulmányozók körében általánosan elfogadott jelentéssel bír” (PIERCE 1981: 66). Mindezek fényében érdemes áttekinteni a szlengről alkotott véleményeket, még akkor is, ha jelen dolgozat nem ad(hat)ja meg a szleng egzakt, mindenki által elfogadhatónak tűnő magyarázatát.

A *szleng* szó eredetének vizsgálatakor máris problémába ütközünk, ugyanis a legtöbb nyelvész és szótárkészítő szerint ismeretlen vagy bizonytalan a szó eredete. Van azonban olyan kutató, aki szerint a *szleng* (angolul *slang*) skandináv eredetű és kapcsolatba hozható az izlandi *slyngva* 'elhárít' szóval, amit a norvég *slengja* 'állkapcsát mozgatja' és *slengjeord* (sértő szavak jelölésére szolgáló szlengszó) szavakkal rokonítanak. Ezeket a kutatási eredményeket azonban viszonylagosítja az a tény, hogy a svéd *slang* szó az angol *slang*-ből származik és ugyancsak ismeretlen eredetű.

ERIC PARTRIDGE is idézi DR. BRADLEY, WEEKLY és WYLD professzorok norvég rokonság-bizonyítását: „a *slenja-ord* 'új szlengszó', a *slenja-namm* 'gúnynév', illetve a *slenja-keften* 'szidalmas'” (PARTRIDGE 2002: 19) alakokat említve. PARTRIDGE az angol nyelvre vonatkozólag azt állapította meg, hogy körülbelül „1850 óta a szleng az

elfogadott kifejezés a törvénytelen, kollokvialis nyelvhasználat megnevezésére” (PARTRIDGE 2002: 19). („A kollokvialis eléggé homályos szó, különféle emberek számára különféle dolgokat jelent, de legáltalánosabban olyan szavakat és szerkezeteket, melyek sokkal gyakoribbak a beszélt, mint az írott nyelvben. Mint ilyen, magában foglalja a szlenget, de nem csak arra korlátozódik. Kollokvializmus alatt minden olyan formát értünk, amelyet az emberek – a műveltek és műveletlenek egyaránt – használnak társalgásban, de igyekeznek elkerülni írásban” (ROBERTS 2002: 137)). Azonban az 1850-es évek után sem lelkesedett mindenki egyformán a szleng fogalmáért, a kutatók problémája leginkább az volt, hogy leszűkítették a fogalmat az alsóbb társadalmi rétegek nyelvhasználatában megjelenő szavakra, holott a társadalom minden szintjén használnak az emberek szlengszavakat.

A nyelvészet viszonya a szlenghez, szlengkutatáshoz az előbbieken felvetett problémára adott negatív „válaszban” érhető tetten. A magyar nyelvészetben elterjedt vélemény volt, hogy „a szleng: nyelvi deviancia, a szlengkutatás: nyelvészi deviancia” (KIS 1997: 237), és sokáig a helytelen nyelvi magatartást látták benne a kutatók, kiszolgáltatva a nyelvművelés képviselőinek. Szerencsére napjainkra a szleng, szlengkutatás negatív megítélése eltűnően van, kilépett a „kis színes” fogalmi stigmájából, a nyelvészek felismerték, hogy olyan jelenséggel van dolguk, amelyben válaszokat kaphatnak arra vonatkozóan, hogy hogyan működik a nyelv, hiszen ezeket a folyamatokat és változásokat a szemük előtt, aktuális megvalósulásukban vizsgálhatják. BETHANY K. DUMAS és JONATHAN LIGHTER a „Nyelvészeknek való-e a szleng szó” című tanulmányukban szintén hasonló kérdéseket feszegetnek, a nyelvészek, szótárírók, irodalmárok, költők véleménye közötti eltérésekről, a szleng szót érintő egyetértés hiányáról számolnak be. Az emberek a mindennapi nyelvhasználatban szlengnek nevezik a szerintük nem megfelelő formákat, a nyelvészeknek azonban korlátozottabb értelemben kell használniuk a nyelvben előforduló szleng elemeket, ha szándékuk a lexikai elemek egy adott fajtájának pontos leírása (DUMAS–LIGHTER 2002: 283). A *szleng* terminus pedig olyan kifejezésekre használható, akkor nevezhetjük igazi szlengnek, ha egy négyelemű kritériumrendszer két elemének minimum megfelel:

1. „Jelenléte szembetűnően csökkenti – legalábbis pillanatnyilag – a formális vagy komoly beszéd vagy írásmű méltóságteljeségét. Ez nem azt jelenti, hogy a kifejezés mindenképpen ilyen szöveggörnyezetben található.

2. Használata arra utal, hogy használója vagy a megjelölt tartalmat ismeri, vagy az emberek azon alacsonyabb társadalmi helyzetű vagy kisebb felelőséggel bíró osztályát, akik e kifejezés sajátos ismerői és használói.” (DUMAS–LIGHTER 2002: 287)
3. „A mindennapos társalgásban magasabb társadalmi helyzetű vagy nagyobb felelősséget viselő személyek között tabukifejezésnek számít.
4. A jól ismert konvencionális szinonima helyett használják, elsősorban azért, hogy (a) megvédjék a használót a konvencionális kifejezés használata által okozott kényelmetlen érzéstől, vagy hogy (b) megvédjék a használót a további részletezés kényelmetlenségétől vagy fáradalmától” (DUMAS–LIGHTER: 2002: 288).

VLAGYIMIR JELISZTRATOV orosz kutató szerint a szleng mindig létezett, s a nyelvünkben kizárólag szleng formákkal találkozunk, s a sokszor ellenpontként megjelenő normatív irodalmi nyelv is csupán egy adott beszélőközösség – jelen esetben az értelmiség – szlengjének kitüntetett pozíciójú változata (JELISZTRATOV 1998: 18-19).

Az előbbi megfigyelések közelebb vihetnek minket a szleng meghatározásához, hiszen a nyelvészeti legitimáció kapcsán megfogalmazott kritériumok azokat a kérdéseket implicálják, amelyek a szlenggel, szlenghasználattal kapcsolatban felvetődnek. Kik használják a szlenget? Miért használják a szlenget? Milyen környezetben használják az emberek a szlenget? Természetesen a kérdések sora ezzel még nem ért véget, de ha a kutatók meglátásait ezekben a problémákban megkíséreljük áttekinteni, akkor kaphatunk egy képet a szleng természetéről. (A kérdésekre adott válaszok között átfedésekre lehet számítani.)

A szleng, mint az emberi beszéd, kommunikáció része, szorosan kötött a nyelv társas közegéhez, tehát egy olyan csoporthoz, ahol többen is használják ugyanazt a nyelvi kódot. A kutatók is a szlenghasználat csoporthoz kötöttségét emelik ki, ezzel igyekeznek a beszélők „megteremteni vagy fenntartani a csoport együvé tartozását, és egyúttal elkülönülését másoktól” (NAHKOLA–SAANILAHTI 1999: 52). Ez nem azt jelenti, hogy minden csoport önálló szlenggel rendelkezik (bár elvileg rendelkezhetne is), sokkal elterjedtebb az, amikor egy csoporton belül néhány egyedi szlengelem van, a többit pedig az „általános szlengkifejezések nagy tárházából veszik”(ANDERSSON–TRUDGILL 1999: 255), hiszen az egész társadalom szintén egy csoport, amely rendelkezik olyan szlengszavakkal, melyet a társadalom minden tagja ismer. SZILÁGYI N. SÁNDOR a

köznyelv azon változataként írja le a szlenget, amelyet: „a fiatalság előszeretettel használ az egymás közti társalgásban, városon inkább, mint falun. A közönséges köznyelvi szövegektől a szleng elsősorban szókincsében tér el. A szleng csoportjellegű, használata azonban nem annyira az elkülönülés szándékából ered, mint inkább az együvé tartozás nyelvi-használatbeli kifejezésének igényéből” (SZILÁGYI 1999: 11). A szleng tehát kohéziós erőként működik a tagok között az adott csoporton belül.

Azt azért mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy a szleng nem kizárólag a fiatalok, diákok nyelvhasználati formája, hanem kortól függetlenül jelentkezik, a tanár ugyanolyan szlenghasználó, mint diákja. Az viszont könnyen elképzelhető, hogy a tanár nem érti meg a diákok által használt szlenget, mivel a „nyelv szlengszókincese kérészeletű” (EBLE 1999: 228). A tanár által diákkorában használt szleng a tanítványainak már lehet nem is ismerős. Ezt a szleng azon tulajdonságával magyarázhatjuk, hogy „sokkal gyorsabb ütemben tör be a használatba és tűnik el onnan, mint az általános szókincs elemei” (EBLE 1999: 228).

A szlenghasználók körének meghatározásakor arról szintén beszélni kell, hogy az úgynevezett szubkultúrák is mennyire kiterjedt szlengelemkészlettel rendelkeznek. Gondoljunk akár a kábítószeresek világára vagy a bűnözőkre, alvilági csoportokra, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a bűnözők vagy droghasználók körében a szlenget kimondottan arra használják, hogy a beszélgetésük tartalma titokban maradjon, szabadon beszélhessenek olyan dolgokról, amelyekbe nem akarják beavatni a csoporton kívülieket.

A szleng egyébként minden társadalmi (beszélő)csoportban megjelenhet, korra és nemre való tekintet nélkül. A csoportok közötti különbségek pedig a szlengben tükröződnek: más szavakat használnak, más fogalomköröket neveznek meg a szleng segítségével (adott köznyelvi formára más szlengszót használnak szinonimaként), a szavak száma is csoportonként különbözik. A beszélőközösségek tagjai szabadságuk érvényesítése szempontjából két típusba sorolhatók: zárt vagy nyitott csoportba. „A zárt csoportokra jellemző, hogy tagjaiknak a csoportba való be- és kikerülése nem az egyéni múlik, míg a nyitott csoportok az egyéni szabad akaratából jönnek létre” (KIS 1997: 253).

A zárt csoportokat olyan zárt szervezetek keretein belül gondoljuk el, mint amelyet a börtön vagy hadsereg szolgáltat, olyan szervezetek ezek, ahol az egyéni autonómiája korlátozott, az életet felettesek (hierarchiában magasabban álló tagjai a csoportnak) és szabályok határozzák meg, az egyén kényszerítve van arra, hogy a csoport tagja legyen.

A nyitott csoportok ezzel szemben az egyén szabad akaratából jönnek létre, „az egyén életidejének csak egy részét köti le, míg a zárt csoportokban – amíg az egyén az adott csoport tagja – teljes életidejét a csoportban tölti” (KIS 1997: 253). Nyitott csoport például egy focicsapat vagy a bélyeggyűjtő kör. Minél több ilyen nyitott csoportnak tagja az ember, annál változatosabb és több nyelvi formát használ és ismer. Ez egy változatos, nem egységes, nem „eluralkodó” szlengtípust jelent. A zárt csoporton belül viszont a szleng sokkal erőteljesebben írja bele magát a nyelvhasználatba, az élet minden részére kiterjed.

Érdekes elgondolás, vitaindító lehet EBLE elmélete, aki politikai, hatalmi játékokkal hozza összefüggésbe a szlenghasználatot: „A szlenget különösképpen a társadalom olyan tagjai használják, akiknek kevés valóságos politikai hatalmuk van (pl. tinédzserek, egyetemisták, besorozott katonák a hadseregben), vagy akiknek a hatalommal bíró személyek elől rejtegetni kell azt, amit tudnak vagy csinálnak (pl. szerencsejátékosok, kábítószeresek, rabok)” (EBLE 1999: 232).

Azt leszögezhetjük, hogy az emberi beszédben megjelenő nyelvi kódváltás, amelyet az emberek a „csoporthatárok kijelölésére, áthágására vagy lerombolására használnak; arra, hogy megteremtsék, előhívják vagy megváltoztassák az interperszonális viszonyokat a velük járó jogokkal és kötelezettségekkel együtt” (WARDHAUGH 2002: 89), kitűnően megfigyelhető a szlengben.

A szlenghasználatnak létezik szociológiai olvasata is, amely azt foglalja magában, hogy a szlenget ne csak nyelvi jelenségként értsük, hanem annak társadalmi különbségeket jelölő szerepére is figyeljünk. ALLAN véleménye a következő: „a szleng a nyelv azon osztálya, amely arra szolgál, hogy jelezze a finom, úri és illedelmes társadalomtól és annak a standard nyelvi formáitól való elzárkózást. A szlenget tehát a társadalmi szembenállás kinyilvánítására használják; amely a legélesebb és ellenségesebb nyelvi agressziótól a legfinomabb ingerkedő ellenkezésig és játékos bomlasztásig terjedhet. (...) A szlenget akár komolyan, akár játékosan, de mindig azért használjuk, hogy alacsonyabbra vagy oldalra toljuk a társalgás regiszterét” (ALLAN 1999: 263). Emögött a nézet mögött a háttérben meghúzódni látszik az a vélemény, miszerint van egy standard nyelvváltozat, és a szleng ehhez képest csak alacsonyabb rendű lehet. Véleményem szerint ilyen elkülönítésnek – épp ezért, mert a szleng a társadalom minden tagja használja – nincs értelme. Felhozhatjuk azt is érveként, hogy a szlengszavak használata olykor tudatosan megy végbe, a közölni kívánt tartalom pontos kifejezésére választunk szlengszavakat, s ezek használatakor nem az alacsonyabb rendűsége

törekszünk, hanem célunk a meglepetéskeltés, a szórakoztatás vagy a megdöbbenés. Ahhoz, hogy ezeket a célokat meg lehessen valósítani, szükséges, hogy ezek a szlengelemek kiemelkedjenek a többi lexikai elem közül, felkeltsék a figyelmet. A szleng ezen jellemvonásában a nyelv (szleng) kreatív vonása mutatkozik meg. D. W. M. erről a jelenségről így vélekedik: „Egyesek azt állítják, hogy a szlenget elmés egyének alkotják, hogy ezáltal felfrissítsék a nyelvet, életet vigyenek belé, hogy élénkebbé és képszerűbbé tegyék, hogy megnöveljék a tömör és meglepő szavak tárházát, illetve, hogy az új jelentésárnyalatokat kifejező szókinccset hozzanak létre” (D.W.M. 1999: 225). Az azonban érdekes kérdés, hogy tudatában van-e létrehozója cselekedetének értékével...

Jegyezzük meg, hogy az ilyen megdöbbenő, olykor-olykor szórakoztató, a nyelv frissítését végző szavak nem hatnak mindig az újdonság erejével. Elsőre, másodjára, ötödjére még érzékeljük jelentőségét, de ezredjére kimondva már nem igazán. A helyzeten az is „ronthat”, ha egyre több ember kezdi el használni. Ilyenkor előfordulhat az, hogy a szlengszó egy-két nemzedék alatt a semleges stílus számára elfogadhatóvá válik, elveszti újszerűségét, frissességét, a szlengből átkerül a köznyelvbe. Ilyenkor kereshetünk egy újabb szót, ami „csiklandozza a fantáziánkat és kielégíti a szórakozás, de legalábbis a kellemes, változatos iránti vágyunkat”, ugyanis a szleng – ezen okok miatt – „az emberiség játékszerének eredménye; valami újdonság játékos létrehozás ott, ahol tulajdonképpen semmi újra nem volt szükség” (JASPERSEN 1999: 203).

A szlengről tehát elmondhatjuk azt is, hogy megújulásra van szüksége.

Azt már említettem, hogy a szleng a nyelv és az ember társas jellemvonásához kötött, csoportban alakul ki, s ebből kifolyólag elméletileg minden beszélőközösséghez hozzárendelhetünk egy szlenget. KIS TAMÁS szerint a szleng kiscsoportokban jön létre és működik, a nyelvészet pedig közös tulajdonságok alapján szlengtípusokat absztrahál. Az absztrakció foka szerint megkülönböztethetünk kiscsoport-szlenget, nagycsoport-szlenget és közszlenget.

„A kiscsoport-szlengek a beszélőközösségek valóságosan létező szlengjei. Ezek nyelvi anyaga az adott kiscsoport tagjai számára a csoport jellegéből következően fontos reáliák megnevezésére vagy újranevezésére szolgál” (KIS 1997: 248) A csoporton kívüliek számára a megnevezett dolgok nem feltétlenül ismertek.

„A nagycsoport-szlengek olyan kiscsoportok, beszélőközösségek szlengjéből absztrahálódnak, amelyek valamiben azonosak, és azonosságuk miatt egymással lazább vagy szorosabb kapcsolatba kerülhetnek oly módon, hogy tagjaik között átfedés vagy

érintkezés alakul ki” (KIS 1997: 250). Ezt elképzelhetjük úgy, hogy adott területen kiscsoportok tagjai kerülnek egymással kapcsolatba, vagy éppen ugyanazon érdeklődési körbe tartozó kiscsoportok szakmai síkon érintkeznek.

A területi és szakmai azonosság következtében a nagycsoport-szlengek két fajtáját különböztethetjük meg, a helyi szlengeket (területileg szerveződő nagycsoport-szlengek, melynek szókinccse a kiscsoport-szlengek általános szókincséből fakad) és szakszlengeket (azonos érdeklődési körhöz tartozó csoportokra jellemző, a szakmához tartozó kiscsoport szlengeinek szókincséből nyeri elemkészletét).

A közszleng szavai a helyi és szakszlengek széles körben elterjedt szavaiból állnak, „ez a nyelvközösség számára közös szlengtípus a helytől és szakmától függetlenül ismert szlengszavak csoportját alkotja” (KIS 1997: 250).

II.

1. Az ifjúsági nyelv

„Az ifjúsághoz szorosan, elválaszthatatlanul hozzátartozik sajátos nyelvhasználata” (RÓNAKY 1997: 7). Dolgozatomban megkerülhetetlen az ifjúsági nyelv kategóriájának vizsgálata, hiszen egy gimnáziumi osztály sajátos nyelvéről van szó. Az, hogy ezt ifjúsági nyelvnek nevezhetjük, vagy hogy beszélőinek kora alapján ifjúsági nyelvnek kezeli a nyelvtudomány, nem is volt mindig egyértelmű.

Mióta is beszélünk egyáltalán ifjúsági nyelvről? Az tény, hogy a „társas ösztönök szavára a fiatalok már a kora gyermekkorban kisebb közösségekbe tömörülnek, egyéniségük, hajlamuk, vonzalmuk szerint, (...) a közös felfogás, rokon érdeklődés, a gyakori együttlét kialakított valami »közös« nyelvet, pontosabban: szóhasználatot (KOVALOVSKY 1963: 66). Ifjúsági nyelvként azonban csak utána határozhatjuk meg ezt a nyelvhasználatot, miután kialakult az ifjúság, mint (szociológiai értelemben vett) társadalmi csoport.

Az ifjúsági csoport kialakulását Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban az 50-es, hazánkban a 60-as évekre teszik a kutatók, ami szoros összefüggésben van a középfokú oktatás tömegessé válásával. Korábban nem volt egyértelmű, hogy az alapfokú iskola elvégzése után továbbtanuljanak a diákok, hanem sokan dolgozni mentek, így fiatalon betagozódtak a felnőttek világába, magukra öltve azok szokásrendjét, így nyelvi normáit is. A tömeges oktatással azonban többen maradtak, 14-18 évesen egy olyan egységesülni látszó világban teljesíthették ki a személyiségeiket, fogalmazhatták meg az igényeiket, amelyben a csoport tagjai új módon, a saját elképzeléseik szerint akartak viselkedni, szórakozni, öltözködni, beszélni. Az ifjúság kialakított egy sajátos életszemléletet, szórakozási szokásrendet, magatartási formát, és természetesen nyelvhasználatot is (H. VARGA 1995: 181). A beatzenét tartják a fiatalság egyik legmeghatározóbb – felszíni – összekovácsoló erejének. A 60-as évek időszakban indult el ez a zenei stílus világhódító útjára, a tömegkommunikációs eszközök propagáló hatásából kifolyólag pedig egyre inkább elterjedt, érvényesült. Mindez olyan átfogó

társadalmi integrációt valósított meg, amely „az ifjúságot is egységes társadalmi réteggé kovácsolta össze” (HOFFMANN 1996: 245).

Az ifjúság, mint társadalmi csoport kialakulása után kezdett el a szakirodalom is ifjúsági nyelvről beszélni, addig inkább diáknyelvről beszéltek, mint „a tanulók csoportnyelvéről, amely az irodalmi nyelvtől, a köznyelvtől és a népnyelvtől csak szókincsében tér el, s ezek az eltérő szavak főleg az iskolai életre vonatkoznak” (BACHÁT 1980:). Azt azért elmondhatjuk, hogy a régi diáknyelvi gyűjtésekben is szerepel sok szó, ami nem az iskolai életre vonatkozik, ám mégis az iskolai élet szavai alkotják a nagy részét, így a diáknyelv kategóriájába sorolás indokolt volt, de semmiképpen sem szűkíthetjük le az iskolai és kollégiumi élet szó- és nyelvhasználatára, figyelembe kell venni a fiatalok hétköznapi, társadalmi életét, „érintkezésüket szűkebb és tágabb környezetükkel” (HOFFMANN 1996: 253).

A diákévek közös iskolai és iskolán kívüli együttlétei során a fiatalok megismerik és elsajátítják korosztályuk sajátos nyelvhasználatát, s ennek formálásában, alkotásában is részt vesznek. A felnőttek beszédétől eltérő szóhasználatuk, beszédstílusuk az együvé tartozást hangsúlyozza, olyan nyelvi formákat használnak, amelyeket csak a „beavatottak”, a saját társaság tagjai értenek meg (RÓNAKY 1997: 7).

Az ifjúsági nyelv, a hozzá kapcsolódó sajátos szlenghasználat a 15-18 éves korosztályban a legnépszerűbb, a legtöbb sajátosságos, csoporthoz kötődő forma ekkor alakul ki. A kisebbek utánozzák azt, a nagyobbak az egyetemi évek alatt esetleg már ki is nőnek belőle. Ezt a nézetet alátámasztja, hogy a szlenggyűjtésekből is az rajzolódik ki, hogy szlenges, diáknyelvi szavakat az alsó tagozatosok elvéve használnak csupán, vagy egyáltalán nem, majd a hetedik és nyolcadik osztályban indul meg az a folyamat, ami a középiskola tizedik-tizenegyedik osztályában teljesedik ki (H. VARGA 1995: 182).

Pont emiatt a változó jellege miatt nehéz rendszerbe foglalni, hiszen beszélői és alkotói állandóan változnak, kicserélődnek. A folytonosság mégis érezhető, hiszen az a tény, hogy a kisebbek utánozzák, megteremti a nyelvi áthagyományozódást. Ezért használhatunk még a mai napig olyan szlengszavakat, amelyet már a 70-es évek ifjúsága is alkalmazott, például a *dumcsi*, a *spiné* vagy a *smárol* tipikusan ilyenek, az ifjúság nyelvhasználatához köthető, generációkon átívelő szavak.

Az ifjúság beszédére a kifogyhatatlan találékonyság, eredetiség, az újszerűség, ötletesség jellemző, BACHÁT LÁSZLÓ szerint szinte gyermeki vagy költői frissesség lüktet a fiatalok beszédében (BACHÁT 1988: 147). szavainak jó részét teljesen önállóan alkotja meg, amelyben az ifjúság nyelvteremtő ereje és képessége mutatkozik meg. RÓNAKY

EDIT szerint ez a legértékesebb, a vizsgálatra leginkább érdemes része az ifjúság nyelvének: „A nyelvi kutatás számára ezek a szavak, kifejezések kiemelten fontosak, hiszen az ifjúság nyelvteremtő erejét s ennek az alkotó munkának sajátosságait vizsgálva, elemezve magáról a nyelvről – a nyelv fejlődéséről, s szókinccs gyarapodásának módjáról – is sok fontos tulajdonságot, törvényszerűséget, tendenciát állapíthatunk meg” (RÓNAKY 1997: 16). Az önálló nyelvteremtés mellett azonban az ifjúság nyelve leginkább a köznyelvre támaszkodik, annak szókészletéből, kifejezésformáiból vesz át sok elemet, s ezeket látja el saját jelentéseivel.

A köznyelven kívül sok az idegen nyelvekből átvett szó, itt elsősorban a tanult nyelvekre kell gondolnunk, de az iskolában oktatott nyelvek mellett az iskolán kívüli terekben nagyobb számban megjelenő idegen nyelveket is számításba kell vennünk.

Hazánkban két idegen nyelv jelenlétét, hatását érzem erősnek: az egyik a német, amit az összes közoktatási intézményben nagy számban tanulnak a diákok, illetve az osztrák és német turistáknak köszönhetően Magyarországon rengeteg német nyelvű kiírással találkozhatunk, akár szállodákban, boltokban, éttermek étlapjain. A másik idegen nyelv az angol, amely lassan már óvodás kortól jelen van a tanulás folyamatában. A reklámok, árucikkek, és az internet terjedésével, a zeneipar termékeivel mind több és több angol eredetű szó kerül be nemcsak a szlengbe, hanem a köznyelvbe is. Ez a „nyugatimádat, a nyugati divat, beszéd, szokások, cselekvések majmolása – értelemszerűen – azoknak a fiataloknak a nyelvében is megmutatkozik, akik nem tanulnak angol nyelvet” (RÓNAKY 1997: 13).

Az ifjúsági nyelv szókészletének gyarapítására vehet át szavakat, kölcsönözhet kifejezéseket a népnyelvből, de az irodalmi nyelvből is. A szakirodalom azt sem felejtje el megemlíteni, hogy a csoporthoz tartozás, a beavatottság biztosítására szolgáló tolvajnyelvet is megtalálhatjuk az ifjúsági nyelv forrásai között. A diáknyelvre épülve természetesen a diáknyelv bizonyos kifejezéseit, szavait is magába olvasztja az ifjúsági nyelv.

Széles körből merít tehát az ifjúsági nyelv, viszont felhasználásukkor egységesen hatja át a szellemesség, a humor, a találékony rögtönzés képessége. A fiatalok feltűnni vágyásával, szokatlan iránti vonzódásával is magyarázható ez a nyelvalkotó cselekvés. Azt érezhetjük, mintha a felnőtt világ értékeit, viselkedésmódját, mentalitását és a tiszteletben álló dolgokat is gúnyolná, cinikusan, fölényesen kezelné őket, a bevett normák kipellengérezésével határolná el magát a felnőttektől. A felnőtt világ fontoskodását teszi nevetségessé. Ez a tiszteletlensége, amely miatt elmarasztalták az

ifjúságot, talán a kamaszkori gátlások elleplezésére irányul, emiatt vélhetünk az ifjúság beszédében beképzeltséget, pökhendiséget felfedezni (RÓNAKY 1997: 19). A gúnyolódás, a gátlástalanság miatt találunk a fiatalok szókincsében sok túlzó elemet, nyomatékosító szerepű kifejezést, amelyek szinonimagazdagságot eredményeznek. „A túlzás az elbeszélő egyéniségének fontosságát, véleményének súlyát, a történet izgalmas, nem mindennapi voltát akarja érzékeltetni s az érdeklődést felcsigázni” (KOVALOVSKY 1963: 71). Ebből a túlzó, nyomatékosításra törekvő túlfűtöttségből fakad a fiatalok beszédében a durva kifejezések sokasága.

A durva, trágár kifejezések használata a lányokra és a fiúkra egyaránt jellemző, s ez nem is új fejlemény, KOVALOVSKY már a 60-as években megfigyelte, hogy a lányok is szabadszájúan beszélnek, s „úgy látszik, szinte természetesnek veszik ezt a hangnemet, mert jelenlétük nem zavarja e tekintetben a fiúkat” (KOVALOVSKY 1963: 68).

H. VARGA GYULA azonban felhívja a figyelmet arra, hogy „a szlengnek más a nyelvi normája, mint a köznyelvnek: a szleng «lefelé nivellál»” (H. VARGA 1995: 186), például a tetszés fokozatait is negatív jelentésű szavakkal fejezik ki (*baromi jó*).

Az bizonyos, hogy a nemi aktus, illetve a nemi szervek megnevezésére rengeteg kifejezést használnak, amelyek sokszor nem éppen a legszalonkéesebbek. Ebből a durva, trágár szóhasználatból azt is kiolvashatjuk, hogy nagy adag kielégítetlen serdülőkori nemi vágy lappang az ifjúságban, s azt nem kizárólag a durva, szexualitás-központú beszéd képviseli, hanem az is, hogy rengeteg kifejezést használnak a beszélőközösségek a nők, a lányok megnevezésére (RÓNAKY 1997: 20). Azt már KOVALOVSKY is felismerte, hogy a fiúk beszélgetése sokat forog a lányok körül, de „udvarlásnak vagy éppen szerelemnek nem mernők nevezni ezt a témakört, mert az a hang, ahogyan a leányokról s általában a nőkről meg a velük való kapcsolatukról beszélnek, semmiképp sem illik e fogalmak hagyományos értelmezéséhez” (KOVALOVSKY 1963: 73). A finomság az, ami hiányzik ebből a lányokkal, illetve lányokról folytatott társalgásból.

A durva kifejezéseket egyébként mindenki ismeri, ám van, aki küzd ellene, nem használja azokat, de társai kifejezései ellen ez a fiatal sem tiltakozik. Hiszen lehet, hogy kinevetnék, maradnak tartanak ezért (BACHÁT 1988: 150).

Értelmezhetjük a durva kifejezéseket érzelemkifejezés eszközeként, a düh, a méreg kifejezésére használják őket, s ehhez hozzátartozik egy sajátos hangsúly, hanglejtés, hanghordozás, hangszín, mimika, gesztusnyelv, amely jegyek a durva szóhasználatról leválva, amúgy is hozzákapcsolódnak az ifjúság nyelvéhez.

Az ifjúsági nyelv kutatásának korai szakaszaiban megfogalmazódó véleményeket, miszerint az eldurvulás káros jelenség, amit orvosolni kell, abból a nézőpontból kérdőjelezhetjük meg, hogy amiért még a fiatal használ ilyen szavakat, az még nem jelenti a beszélő romlottságát, tehát a durva szlengkifejezések használata miatt nem válik bűnöző a beszélőkből.

Érdekes jellemzője az ifjúsági nyelvnek, hogy a szinonimagazdagság mellett az is megfigyelhető, hogy a legkülönbélebb fogalmakat egyazon név alá fogó szavakat alkotnak. Ezek a „mindenes szók” állandóan ismétlődnek a nyelvhasználatban, mivel a leggyakoribb fogalmakat jelölik (KOVALOVSKY 1977: 22). Ilyen szavakban a nyelv gazdaságossága nyilvánul meg, meglátásom szerint nem értékelhetjük a nyelvet elszegényítő, primitív szóhasználatként, hiszen adott közösségben egy-egy ilyen szó használata csak erősíteni tudja a csoportkohéziót, a „fél szavakból is megértjük egymást” érzetét tudja kiváltani, a hallgató és a beszélő összekapcsolódik, hiszen tudják, hogy mire gondol a másik.

Az ifjúsági nyelv témakörei igen vegyes összetételt mutatnak, abból fakadóan, hogy „nem korlátozódik a diákságra, hanem – bizonyos árnyalati különbségekkel – kiterjed az egész korosztályra (a tizen- és huszonévesekre)” (BACHÁT 1986: 16), függetlenül a foglalkozástól, társadalmi helyzettől. A diákság témái persze mindenképpen jelen kell legyenek az ifjúság nyelvében, de ez nem fedti le az egészet, már csak azért sem, mert a huszonéves fiatal már nem diák, s mégis az ifjúsági nyelvet használja.

A diákság témaköreit, melyek az ifjúság szlengjében megjelenhetnek, elsősorban a tantárgyakhoz, tanórákhoz, az iskolai helységekhez, órai cselekvésekhez, osztályzatokhoz kapcsolódó elnevezések mutatják meg. „A további témakörök viszonylag gazdagon illusztrálják az életnek egy-egy szeletét. Különösen feltűnőek a személyek (lány, fiú, nő, férfi) megnevezései; a testrészek, a külső és belső tulajdonságok bősége; izgatja őket a bűnözés; otthonosak a köznapi cselekvések, a beszéd és társalgás, a társasági élet és szórakozás (kiemelten az italozás) szlengkifejezéseiben; felajzottan hatolnak be az udvarlás és szerelem, a divat (ruha, öltözködés hajviselet, ékszer) sokszor tabunak látszó nyelvi különlegességeibe, s nagy élvezettel humorizálnak a különféle járműnevek szlengneveivel” (HOFFMANN 1996: 253). KOVALOVSKY szerint „az ifjúsági nyelv sajátos szókincsének legfontosabb fogalomcsoportjai a fiatalok szemléletmódjára, életvitelére és érdeklődési köreire jellemzők: testrészek, testi folyamatok és műveletek, evés-ivás, étel-ital, ruházat, külső megjelenés, hajviselet, iskola, közlekedés, technika,

gépek, pénz, szórakozás, verekedés, nő, szerelem, ember(típusok)” (KOVALOVSKY 1977: 21).

Valójában ezeken kívül még számos területtel érintkezhetnek, de az iménti felsorolásokból kitűnik, hogy nem szigorúan az iskolai életre vonatkoznak az ifjúsági nyelv szlengszavai. Azt pedig külön fontosnak tartom megemlíteni, hogy a csoport tagjai olyan tárgyaknak, dolgoknak és tevékenységeknek adnak nevet, amelyek az adott csoport életében és tevékenységében megjelennek (BACHÁT 1986: 18).

Az ifjúság szóalkotási módjairól is érdemes szólni, hiszen ebben nyilvánul meg leginkább az ifjúság alkotó, teremtő ereje. „Az ifjúsági nyelv gazdagságát az is bizonyítja, hogy egy-egy dologra, fogalomra megszámlálhatatlanul sok kifejezést alkalmaz. Természetesen, minél közelebb áll a fiatalokhoz egy dolog, annál több szót «gyártanak» elnevezéseként” (RÓNAKY 1997: 30).

A szóösszetételek igen nagy számban fellelhetők az ifjúság nyelvében, gyakran olyan szavakat is egybekapcsolnak, amelyek egyébként jelentésük miatt egymás mellé nem kerülhetnének (például *drótszamar*). RÓNAKY EDIT véleménye szerint ezek az „összetételek nevezhetők legindokoltabban igazi ifjúsági nyelvi szavaknak, mert ez a szóalkotási mód hasonlít legjobban a tárgyaknak, dolgoknak nevet adó ősrünk és a költő munkájára (RÓNAKY 1997: 24), vagyis a nyelvteremtés ebben érhető leginkább tetten, már csak azért is, mert önálló szóteremtésre viszonylag kevés példát találunk az ifjúsági nyelvhez kapcsolódó gyűjtésekben.

Változatos nyelvi alakok jönnek létre képzés útján is, a fiatalok nagyon kedvelik a kicsinyítő és játékos képzőket.

A szórövidítés, szócsonkítás eszközével is szívesen élnek, leginkább a gyakori szavak egyszerűsítése történik meg. A szóferdítés, a szóvegyülés, a mozaikszó-alkotás szintén elterjedt eljárások.

A jelentésbeli szóalkotások közül különösen kedveli az ifjúság a névátvitelt, amikor egy köznyelvi szóból kiemel egy jelentéselemet, és ennek alapján a nevet átviszi egy másik fogalom jelölésére. Az érintkezésen alapuló névátvitel is megjelenik az ifjúság nyelvalkotó tevékenységében, ezekben távoli asszociációk kapcsolódnak össze (BACHÁT 1977: 19).

A névadás jelentéstani vonatkozásainak feltárásánál RÓNAKY EDIT azon a véleményen van, hogy egymást, illetve bizonyos csoporton kívül álló embereket külső tulajdonságaik, gyakori cselekedeteik, esetleg foglalkozásuk alapján nevezhetnek el az ifjúsági nyelv alkotói, használói (RÓNAKY 1997: 29).

Érdeemes még megjegyezni azt, hogy gyakran lehetetlennek tűnik bizonyos nyelvi formákat azonosítani, magyarázat szükséges a jelentés megértéséhez. Ez viszont természetes tulajdonsága ennek a nyelvnek, a csoporthoz tartozás, beavatottság hangsúlyozódik ebben, csak az érti, aki képes dekódolni ezeket a megnyilatkozásokat.

Az ifjúsági nyelv tulajdonságainak megismerése után a Zoom-szótárra vonatkozóan nézzük meg azokat az elemeket, amelyeket az imént általánosságban bemutatam. Érintkezési pontoknak mindenképpen kell lenniük, hiszen középiskolás fiatalok nyelvhasználatáról van szó.

A szóanyagot átnézve feltűnik annak egészen eredeti, eddig még sehol nem tapasztalt jellege. A találékonyság mellett az említett nyelvteremtő erőt figyelhetjük meg, olyan szavakkal találkozunk, amelyek önálló alkotások, nem szerepelnek egyetlen más szótárban sem, nem vezethetők le köznyelvi szavakból:

zűz 'barátok megszólítása' 'kabala (műanyag szénatom)'
'cselekvést kifejező igealak, amely aktuális kontextusban töltődik
jelentéssel'
ziimix 'csúnya nő'
möcsök 'pattanás, bőrelváltozás az arcon'
züx 'ropi'

Ezek az ismeretlen nyelvi elemek, melyekből a játékosságot, illetve az önálló nyelvhasználatából fakadó feltűnési vágyat olvashatjuk ki, minden hallgatónak felkeltik az érdeklődését.

A Zoom-szótár beszélőközössége kölcsönöz szavakat a köznyelvből, de ezeket sok esetben tovább is képzi, a *büzüx* alapja a köznyelvi *büdös* melléknév, a *buzux* pedig a *buziból* eredeztethető. A köznyelvből beszivárgó lexikai elemek egy része jelentésmódosuláson ment keresztül, a *hörcsög* 'szakáll az áll és a nyaki részen', *pakol* 'közösül', *szublimál* 'menstruál', *teker* 'megy' 'cigit sodorni', *tolószékes* 'szép nő' szavakat mindenképpen így kezelhetjük.

Idegen szavakból is jócskán vesz át alakokat, mind az angol, mind a német hatás érvényesül, valószínűleg azért, mert a Zoom-szótár szókincsének alakítói ezeket a nyelveket tanulták a gimnáziumban.

Angolból kölcsönzött alakok:

zoom (a szótár első, alapeleme) 'szép nő'
pikközl (az angol *pickles* szó az eredetije)
'savanyú/csemege uborka'
zücsek (az angol *to check* igéből) 'ellenőr'
züdsipsz (az angol *gypsy* szóból) 'cigány'
zükop (a *cop*, zsaru jelentésű főnévből) 'rendőr'
zülessz (az angol *homeless* szóból) 'hajléktalan'
züinabix (az angol *cannabis* szóból) 'marihuána'
züinig (az angol *nigger* szóból) 'néger'
izoom (a magyar *izom* szónak anglicizálása, amely
kiejtésben is érvényesült) 'izmos'

Németből kölcsönzött alak:

schutzpatron (a német *Schutzpatron*, védőszent
jelentésű főnévből) 'olyan nő, akivel egyszer
létesítenénk szexuális kapcsolatot'

(Francia eredetűnek tartja a közösség a *bauxit* 'leszbikus' szót, amelynek a *les baux* az alapalakja. A kétségek azért merülnek fel, mert a közösség egy olyan tagja vezette be, aki járt francia nyelvórára, de tanulni sosem tanult.)

Az idegen szavak felhasználásánál az angol dominanciája egyértelműen kimutatható.

Durva kifejezéseket viszonylag keveset használ ez a nyelv, sokkal inkább azt mondhatjuk, hogy játékos formában eufemizál. „A jó megfigyelő (...) gyakran azzal a jelenséggel találkozik az ifjak szóhasználatában, hogy finomabb ruhába, öltöztetnek bizonyos gondolatokat - «szalonképessé» s egyúttal ötletesebbé, szellemesebbé téve beszédüket. Ezzel a módszerrel éppen tompítják a durva, drasztikus mondanivaló élet, szépítik, enyhítik, eufemizálják a kifejezést” (RÓNAKY 1997: 21).

Ebben a kontextusban értelmezhetőek a következő szavak:

bax 'baszni'
buzux 'buzi'
pakol 'közösül'

schutzpatron 'egyetlen szexuális kapcsolatra alkalmas nő'
tolószékes 'szép nő'

Igazából azt is mondhatjuk, hogy ez a szlengbeszéd nem használ csúnya szavakat, nem kelt megbotránkoztatást.

A serdülőkori nemi vágy nyelvi projekciója a *bax* és a *pakol* igékben explicit formában jelenik meg, a *schutzpatron*, illetve a *tolószékes* szavaknak jelentését csak a beavatottak ismerhették.

A serdülőkori nemi meghatározottság elsősorban a nő, illetve a csúnya nő elnevezéseiben figyelhető meg. Nyilvánvalóan kiérezhető, hogy a beszélőközösség tagjai igen válogatósak voltak a lányok tekintetében, talán azért volt elég két szó – a *zoom* 'szép nő' és az *attozoom* 'nagyon szép nő' – a szép nők megnevezésére, mert azok olyan lányokat jelöltek, akik mindenkinek tetszettek, nem volt kérdés a megítélésük. A fiúk által kevésbé szépnek ítélt lányokat kilenc névvel is megnevezték (mindegyik 'nagyon csúnya nő' jelentéssel) a közösség tagjai, ebben fokozatiságot, és mindenképpen túlzást is megfigyelhetünk:

exazümix

megazümix

petazümix

terrazümix

aprózümix

exa

meg

peta

terra

Érdekes pontja az ifjúsági nyelv vizsgálatának a „mindenes szó” kategóriája: a leggyakrabban szavakat ugyanazon név alá rendelés képessége. A *zúz* ige, vagy az ebből képzett *zúzkodik* ilyen „mindenes szó” a Zoom-szótárban, illetve a *zúz* főnév szolgált a tárgyak, dolgok megnevezésére, de a *zümiskedik* is bármilyen cselekedetet jelölhetett. Természetesen ezek mindig az aktuális kontextusban töltődtek jelentéssel.

Azt a megfigyelésemet már említettem, hogy szerintem ez nem jelent szegénységet, nem elítélendő nyelvi jelenség, sokkal inkább alkalmas a beszélőközösség tagjai között fennálló összetartozás-tudat erősítésére. Példának említeném, hogy a gimnáziumi osztály két tagja, a vizsgált nyelv aktív használói egyszer egy hipermarketben együtt vásároltak, s a pékáruknál az egyik fiú odaszólt a másiknak: „*Zúzz ide egy zúzt!*” Ekkor a megszólított odanyúlt a hozzá legközelebb eső letéphető zacskóhoz és átnyújtotta azt a barátjának, aki valóban ezt szeretne volna elérni. Ezt a történetet még évek múltán is mesélik, a barátság, a csoporthoz tartozás, a titkos cinkosság jelképeként. Ez az én elméletemet támasztja alá, hiszen a baráti kapcsolat – ha lehet – még szorosabbá vált a „mindenes szavak” alkalmazása, megértése által. A szereplők olyan közös tudatban olvadtak fel abban a gimnáziumi időszakban, ami megbonthatatlan kötelékként kíséri őket az életben.

Témaköreit nézve a Zoom-szótár szókincsében megjelenik az iskola, hiszen gimnáziumi világról van szó, így a *bebux* 'valamit elbukni, elveszíteni' igét említhetjük itt, mivel dolgozatot lehetett elbukni, aki pedig ezt megtette, az *buxúz* 'vesztes', illetve *bux* 'vesztes' lett. A *csalógépsz* 'csaló ember' elnevezést elnyerhette az, aki puskázott egy dolgozatnál, ha pedig a tanár azt észrevette, akkor *levarrta* 'észrevette' azt. *Parazüx* 'félős ember' és *parazümix* 'félős zümix' lehetett, aki félt egy számonkéréstől, sokszor pont a legnagyobb *tanulógépsz* 'stréber' volt ilyen. Akik nem tanultak, azok a feleletnél vagy írásbeli számonkérésnél megpróbáltak *terkógépszek* 'mellébeszélő emberek' lenni.

Az iskolán kívüli tevékenységek ugyancsak megjelentek ebben a sajátos nyelvben, a szórakozáshoz, italozáshoz kapcsolódnak a *bezúz* 'berúg, betör', illetve a *lezúz* 'gyorsan meginni, megenni valamit' igék, de akár a *zü nabix* 'marihuána' is kapcsolódhat ehhez a területhez.

A szórakozással szoros összefüggésben kezelhetjük az udvarlás, a lányokkal való kapcsolat világát, ugyanis ez legnagyobbbrészt nem az iskola falai között történt. A *füx* 'flörtölni' ige ezt a viszonyt kapcsolja be az értelmezésünkbe.

Szóalkotási eljárások a „zúz nyelvben”

Alaktani jellegű szóalkotási mód

Szóképzés

„A szóképzés a szóalkotásnak az a módja, amikor egy képző hozzájárulásával új szó jön létre” (MGr.: 307). A szóképzés kapcsán az igeképzést és a névszóképzést figyelhetjük meg a vizsgált nyelvi anyagban.

Igeképzés

Az igéből igét képző képzőre (deverbális verbunképző) találunk példát, mégpedig a *-kod(ik)/-ked(ik)/-köd(ik)* visszaható igeképző működését látjuk a *zúzkodik* 'cselekvést kifejező igealak, amely aktuális kontextusban töltődik jelentéssel' (alapja a *zúz* igei alakja), illetve a *zümiskedik* 'cselekvést kifejező igealak, amely aktuális kontextusban töltődik jelentéssel' igékben.

Névszóképzés

Az *-s* (*-as/-os/-es/-ös*) melléknévképző használata a *zűzös* 'nagyon jó', és a *tolószékes* 'szép nő' szavakban látható.

Saját alkotású képzők

A Zoom-szótár elemei között megfigyelhető néhány egyedi, csak erre a nyelvre jellemző képző:

-íz: a barátok, haverok megnevezésére használt szavakban többnyire ezzel találkozunk:

zúkíz

zümíz

züzíz

-x: a szótárba, nyelvbe tartozás egyik feltételeként kezelhetjük a szóvégek *x*-esítését, amelyet a *bux* 'vesztes', *buzux* 'buzi', *büzüx* 'büdös', *bebux* 'elveszteni, elbukni', *zünabix* 'marihuána' szavak kitűnően példáznak.

-z: a gimnáziumi fiútársaság szlengje egyértelmű *z*-hang orientációt mutat, az *-x* képzőhöz hasonlóan szintén a nyelvbe, szótárba tartozás egyik feltételeként kezelhetjük a szóvégek *z*-sítését.

buxúz 'vesztes'

pikkölz 'savanyú/csemege uborka' (azért válhatott a nyelv részévé, mert az angol *pickles* főnév kiejtésében igazodik a létrehozott nyelv szabályszerűségéhez)

-sz: hasonlóan az *-x* és a *-z* képzőkhöz, a szóvégek *sz*-esítése szintén a szó Zoom-szótárba tartozását biztosítja. Ezt látjuk a *csalógépsz* 'csaló ember', *terkógépsz* 'mellébeszélő ember', *zűdzsipsz* 'cigány' szavakban.

(-gépsz: a *csalógépsz* és a *terkógépsz* esetében a *-gépsz* felfogható névszóképzőnek /névszóból névszót képez/, de ez azért vitatható, mert a *csalógép* és a *terkógép* alakok tapasztalataim szerint részét képezik az ifjúság szlengbeszédének, nem a Zoom-szótár közössége alkotta, hanem átvette az ifjúság közszlengjéből.)

Szóösszetétel

„A szóösszetétel az egyik leggyakoribb szóalkotásmódunk, mellyel szinte korlátlan mértékben növelhetjük szavaink számát. A szóösszetétel során két vagy több szóalak összekapcsolásával hozunk létre új lexémát, melyet alaki felépítése alapján összetett szónak nevezünk” (MGr.: 321). BACHÁT LÁSZLÓ szerint az ifjúság szóösszetételeivel meg akarja hökkenteni hallgatóit (BACHÁT 1986: 20).

Megkülönböztetünk szerves, illetve szervetlen összetételeket: szerves, ha az előtag és utótag között alá- vagy mellérendelés van, ha azonban nincs köztük szintaktikai-grammatikai viszony, akkor szervetlen.

A Zoom-szótárban három, itt vizsgálható szóösszetétel van, amely alárendelő összetétel, jelzős alárendelés (főnévi utótagú, minőségjelzős összetételek):

aprózümix 'alacsony termetű vagy fiatal zümix'

főzűz 'legeredményesebb ember'

parazümix 'félős zümix'

parazüx 'félős ember'

A szóösszetételeknél tárgyalnám a prefixumokkal ellátott szóalakokat, jelen esetben ez nem csak az igekötőkre szűkül, hanem a *zü-*, illetve az SI-prefixumok is ide kapcsolódnak.

Igekötős alakok:

be-: *bebux* 'elbukni, elveszteni valamit', *bezúz* 'berúg, betör'

el-: *elzúz* 'elront, elveszt'

le-: *levarr* 'észrevesz', *lezúz* 'gyorsan megenni, meginni valamit'

meg-: *megzúz* 'megüt, fizikailag megsért', *megzűz* 'megüt, fizikailag megsért'

rá-: *rázűz* 'rátesz, ráver'

A *rázűz* formában az igekötő irányt jelöl, a többien pedig valamilyen eredmény kifejezésére szolgál.

A zü- előtag

A Zoom-szótárban a *zü-* előtag figyelhető meg sok összetételben. Az előtag főnevekhez járul, funkcióját tekintve pedig azt mondhatjuk, hogy az *-x*, *-sz*, *-z*, képzőkhöz hasonlóan a nyelvbe tartozás feltételeként kapcsolódott hozzá bizonyos szavakhoz:

zücsek 'ellenőr'
züdzsipsz 'cigány'
zükop 'rendőr'
zülessz 'hajléttalan'
zünabix 'marihuána'
zünig 'néger'

Az idegen, angol nyelvből átvett szavak kerültek be ezekben a formákban a társaság nyelvhasználatába.

SI-prefixumok az összetételekben

A csúnya nő (*zümix*) megnevezésére használt szinonimagazdagság, túlzó jellegű, SI-prefixumokat alkalmazó nyelvteremtés a fizikai tanulmányokat folytató nyelvalkotók, beszélők világában jelent meg először, de pillanatok alatt megszilárdult.

exa- (10^{18})
peta- (10^{15})
terra- (10^{12})
mega- (10^6)

A szép nő megnevezésére használt *zoom* szó az *atto-*(10^{-18}) előtagot kapta meg.

Ritkább szóalkotási módok:

A ritkább szóalkotási módok közül a szórövidülés eljárásával, az egyszerűsége törekvéssel találkozunk:

c: alapja a *cigaretta*
d: alapja a *disznó*
bux: alapja a *buxúz*
exa: alapja az *exazümix*
mega: alapja a *megazümix*

peta: alapja a *petazümix*

terra: alapja a *terrazümix*

schutz: alapja a *schutzpatron*

A tulajdonnevek köznevesülése a *mefisztó*, azaz kutya jelentésű alakban fedezhető fel a Zoom-szótár szókincsében. Az ilyen alakokat köznévként akkor írhatjuk, ha a beszélők többsége számára már valóban köznévről van szó, amit a csoport tagjainak egymáshoz kötődése alapoz meg.

Jelentésbeli szóalkotás

A jelentésbeli szóalkotási módok közül az ifjúság különösen kedveli a névátvitelt (BACHÁT 1986: 19).

Névátvitelkor a beszélő két képzet közül az egyik nevét hasonlósági vagy érintkezési alapon átviszi a másikra.

Hasonlósági névátvitelkor a két képzet, dolog közötti névátvitel hasonlósági alapon történik. A Zoom-szótár *hőrcsög* 'szakáll az áll és a nyaki részen' szava alakult így, a „*Mi van, hőrcsög nőtt az álladra?*” kérdésben már implicite benne van a szó jelentése.

Az érintkezésen alapuló névátvitelben sokszor távoli asszociációk kapcsolódnak össze, a *tolószékes* 'szép nő', illetve a *szublimál* 'menstruál' szavak említhetők itt. A *szublimál* esetén például a fizikai folyamatok, fizikai-kémiai kísérletek során tapasztalt jelenség megnevezését használják a nő biológiai folyamatainak jelölésére.

2. Etológiai, humánetológiai összefüggések

A csoporton belül összetartó erőként működő szlengfunkciót már kiemeltem, mint a szleng lényeges elemét, de ez olyan különleges tulajdonsága, hogy mindenképpen tovább kell még gondolni. Vagy – mondhatjuk azt – inkább vissza, egészen a nyelv megjelenésének az idejére. Miért ugorhatunk ekkorát az időben? Hogyan hozható ez összefüggésbe a szlenggel? Azt már korábban említettem, hogy JELISZTRATOV szerint a nyelv számtalan szlengből formálódik, KIS TAMÁS pedig arra is rámutat, hogy azok az okok, amelyek a nyelvet létrehozták és fenntartják, azok éppen ugyanazok, amelyek a szleng kialakulását is meghatározták (KIS 2006).

A nyelv keletkezésének kérdései nyilvánvalóan összeütköznek az állati és emberi kommunikáció összehasonlításával, amely részletes bemutatása nem célja ennek a dolgozatnak, csupán néhány lényegi vonás kiemelését teszem meg.

Az embernek, a Homo sapiensnek a beszédképessége a legfeltűnőbb jellemvonása, mivel az állatvilág más tagjai nincsenek felruházva ezzel a képességgel. Az ember, az állatok egyszerű jelhasználatával szemben (aktuális érzelmkifejezés) szimbólumokat használ, a jelen mellett múlt- és jövőbeli referenciája is van a megnyilatkozásainak. Az emberi kommunikációs rendszerrel elkerülhetővé válik az a félreértés, amit az állatok hangadásai okozhatnak: az állat vészkiáltása felhívhatja a társak figyelmét a közelgő veszélyre, így azok még időben elmenekülhetnek, de az is lehetséges, hogy az állat kiáltásának nincs különösebb célja, nem irányított üzenet feladójaként viselkedik (CRITCHLEY 1974: 49).

Az állati kommunikációt zárt rendszerként foghatjuk fel, amely kizárólag véges kimenetet tud létrehozni, míg az ember nyitott, nyelvi kommunikációs rendszere végtelen megnyilatkozásra teszi képessé használóját, végtelen számú üzenet létrehozható a véges jelek kombinációjával (PETERS 1974: 233).

CSÁNYI VILMOS megfogalmazásában az állati kommunikáció „szabályozza az egyedek felismerését és azonosítását, a csoporton belüli rangsort, szabályozza az agressziót, lehetővé teszi a verekedés elkerülését, segíti a kontaktustartást és még sok egyéb feladatot lát el. Mindezen feladatait azonban úgy végzi, hogy az állat nem tudatos a kommunikációt illetően. Ez is jelzi, hogy az állati kommunikáció mindig zárt rendszerű,

és az üzenetek szabályozó funkciót ellátó viselkedési mintázatok száma általában nem haladja meg a 20-40 közötti értéket (CSÁNYI 2006: 393).

Az emberi nyelv megjelenését a korai emberek közösségi igényével lehet magyarázni (KIS 2006), s ez a nyelv már üzenettel, adóval, vevővel, értelmezéssel ellátott kommunikáció (CSÁNYI 2006: 393-394). Az ember közösségi igényét jól mutatja, hogy „szüntelen, kielégíthetetlen érdeklődéssel fordul fajtársai felé, mindig szeretné ismerni azok elmeállapotát, véleményét, gondolatait, vágyait, terveit, noha ezek az ismeretek nem mindig szükségesek a saját jólétéhez” (CSÁNYI 1999: 143), ráadásul fizikai kapcsolatot is kezdeményez, igényli az érintést, kézfogást, simogatást, ölelést, a kéznek a vállon tartását, összebújást (CSÁNYI 1999: 146).

Az egymással kapcsolatba kerülő és együtt élő Homo sapiensek a csoportosűrűség növekedése miatt kényszerűt érezhettek arra, hogy ne csak a szexualitást, az agressziót és a veszélyhelyzeteket jelző kifejezőrendszert használják, hanem társaik gondolatait, véleményeit, érzéseit is megismerhetővé tevő kommunikációs formákat. Az ember ilyen irányú készletését nevezi a humánológia kommunikációs kényszernek, s ez mindenképpen hasznos, hiszen az adott csoport közös akcióit képes összehangolni (CSÁNYI 2006: 394). „A kitervelt vadászó fosztogatás, az éjszakai nyugalom megóvásának szükségessége, a kicsinyek oktatása – mindezek a korai Homo sapiens tevékenységei közé tartoztak, s a beszédképességnek nagyon meg kellett könnyítenie ezeket a tevékenységeket” (CRITCHLEY 1974: 52). Ez evolúciós szempontból, a faj fennmaradásának szempontjából is fontos volt, ráadásul az egyénről áthelyeződik a hangsúly a csoportra, beindulhat a csoportselekción biológiai mechanizmusa. Az emberi csoport autonóm individuumként jelenik meg, saját tervekkel, célokkal, identitással, a csoport tagjainak észleletei, akciói pedig mind a nyelv segítségével kerülnek be a csoport feldolgozó és döntéshozó mechanizmusába (CSÁNYI 1999: 135). A nyelv ilyen módon a közösség összetartó erején túl a közösség védelmi mechanizmusában is fontos szerepet kap.

A közösség külső védelme mellett a belső védelem, a csoporttagok egymáshoz való jó viszonyának megtartása is a nyelv által képződik meg. Ezt úgy képzeljük el, mint a társaikhoz – az emberhez hasonlóan – ugyancsak vonzódo emberszabású majmok kurkászásnak nevezett tevékenységét. Ez a kontaktusforma, amellyel, hogy higiéniai célokat szolgál (az egyik egyed eltávolítja a másik szőrzetéből az idegen anyagokat, elhalt részeket), szociális üzenettel is rendelkezik. A „kurkászás szolgál a megbékélésre is, az összeveszés vagy fenyegetés utáni engesztelésre, valamint a baráti, rokoni kapcsolatok

kialakítására, ápolására. A kurkászás tekintélyes időt igényel a primátáktól és a kutatók szerint elsősorban a szociális kapcsolatok kialakítását és ápolását szolgálja” (CSÁNYI 1999: 145-146). Érdekes ebben a tevékenységben, hogy a csoport létszámának növekedésével a kurkászásra fordított idő is nő.

A nyelv általi kurkászás úgy alakulhatott ki, hogy a csoportlétszám növekedésével a kapcsolatmegerősítés ezen formája beszűkült, s az evolúció során a beszéd vette át ezt a szerepet. A vokális beszéddel a tényleges fizikai érintést nem lehet kiváltani, de a szavak simogató, megnyugtató, feszültségoldó szerepe mindenképpen érvényesülhet, ráadásul több emberhez juthat el, mint a végtagjait használó kurkászó társ. Ezt a kapcsolatfenntartó nyelvhasználati formát és funkciót nevezzük fatikus funkciónak, s sok kutató azon a véleményem van, hogy ez a vokális nyelv eredeti funkciója (KIS 2006). És ha ez az eredeti funkciója a nyelvnek, akkor „nyugodtan feltételezhetjük, hogy nyelvünk manapság is azokra a funkciókra a legalkalmasabb, amelyekre eredetileg létrejött, és amelyek a leginkább adaptívak voltak a természeti szelekció során” (KIS 2006).

A kurkászás és a nyelv megjelenésének feltételezett idején a Homo sapiensek körülbelül 140-150 fős csoportokban éltek. Azt a mindennapi életünkből is megállapíthatjuk, hogy szoros kötődésünk 15 embernél nincs többel, s még itt is találhatunk egy belső kört, ami 5-6 embert jelent, akikkel a legszorosabb kapcsolatot ápoljuk. KIS TAMÁS megfigyelése szerint ezekben az érzelmileg erősen kötődő kiscsoportok nyelvhasználatában jelenhetett meg a szleng, mint a csoporttudat egyik meghatározó eleme (KIS 2006).

Mindezek fényében érdemes átgondolni egy középiskolai osztály fiú baráti társaságának szlenghasználatát. A csoportkohézióknak nyilván alapeleme ez a nyelvi viselkedés, s nézzük most meg ezt a kvázi simogató, megnyugtató, illetve fatikus funkcióját.

Véleményem szerint olyan szituációban, amikor a nagyobb közösségben tartózkodik éppen néhány barát a kiscsoportos, egyéni szlenggel rendelkező kisközösségből, akkor feszültségoldásra tökéletesen működhet egy-egy szlengforma beemelése akármilyen párbeszédbe, úgy, hogy azt csak a barát értse. Ez biztonságérzetet ad, identitásvédő funkciót lát el, egyben véd a külvilág fenyegetettségével szemben, a tágabb nyelvi környezet asszimilációra törekvésétől, pusztító erejétől, idegenkedésétől, illetve fenntartja a nem vagyok egyedül érzetét, csoporttudatot, nyugalmat ad. A saját nyelvi gyűjtésből kiváló példa erre a *fűx* 'flörtölni' ige, amely a férfi-női ismerkedési folyamat első szakaszának megnevezésére szolgált, s szokás volt ezt már akkor hangosan

megkérdezni a másiktól, amikor az éppen hódolt ennek a tevékenységnek. Az *Ó, zúz!* emocionális tartalmat, boldogságot kifejező felkiáltás pedig a nyelv fatikus, kapcsolatfenntartó funkcióját oly módon teljesítette be, hogy elhangzásakor ez az üzenet szólt mindazon címzettnek, aki rendelkezett a megfelelő dekódoló technikával, vagyis mozgósította az adott szlenget beszélő közösség minden tagját, összekapcsolta a társaság figyelmét.

A szótárban szereplő különféle melléknevek (például a csúnya nők megnevezésére szolgáló szavak, vagy a *bux* 'vesztes', *buzux* 'buzi', a *zűdszipsz* 'cigány', *zűlessz* 'hajléktalan') szintén az aktuálisan megjelenő jelenségek megnevezésén kívül összekapcsolták az azonos értékrend mentén szerveződő szlenghasználó társaság figyelmét, a baráti kapcsolatok ápolását éppúgy megfigyelhetjük benne.

A kurkászás aktusában látott simogató gyengédséget, a baráti viszony ápolására szolgáló közeledést a Zoom-szótár azon elemeivel rokoníthatjuk, amelyek a barátok megnevezésére szolgálnak. A *zúkíz*, *zúz*, *zűmik*, *zűzíz*, *zűz* alakok becézésként is értelmezhetők, a nyelv általi simogatóként, vagyis a szoros baráti viszony mutatói ezek.

Mindenképpen érződik tehát az, hogy a nyelv „az emberi társas viselkedés jelzéseinek rendszere – de nem pusztán, és nem is elsősorban azáltal, hogy gondolati tartalmakat vagyunk általa képesek közölni egymással, hanem nyelvi választásaink identitás- és szerepjelző funkciója által” (SÁNDOR–KEMPIS 2000: 142). A szleng használatával a csoportidentitás hangsúlyozódik, a kapcsolatfenntartó funkció egyértelműen kidomborodik.

3. A karneváli nevetéskultúra

A következő nagy vizsgálati terület, amelyet véleményem szerint elhagyhatatlanul meg kell említenünk, az VLAGYIMIR JELISZTRATOV szlengtipológiája. JELISZTRATOV úgy gondolta, hogy a szleng mindig létezett, s dialektikusan egymás mellett él a konzervativizmusra, a zártságra és az ezoterikus jellegre, valamint a dinamizmusra és nyitottságra való törekvés. A tendenciák harca az alapja a fejlődésnek, s ezeket három létállapotra lehet visszavezetni: (a) abszolút zártság, (b) félig nyitottság és (c) abszolút nyitottság.

A zárt rendszert a hermetikai komplexum név alatt foglalja össze az orosz kutató. Az emberek csoportba akarnak szerveződni a legkülönfélébb célokból és megteremtik a nyelvi hasonmásukat és azt a szlenget, ami addig él, amíg az adott csoport létezik. Minél erőteljesebb belső hagyományai vannak egy adott csoportnak, minél inkább elhatárolódik a számára fontos kérdésekben a külvilágtól, annál erőteljesebb, önállóbb a szlengje (JELISZTRATOV 1998: 20).

A logoszelvű hermetikára, amely a hermetikus komplexum legfelsőbb szintje, az jellemző, hogy arisztokratikusan szerveződik, birtokában vannak beszélői valamilyen titkos tudásnak, a társak azonos hitet vallanak (bálványt, istenséget, ideológiát tisztelnek) és védelmezik azt a kívülállóktól. Virágkora az ókorra és a középkorra tehető, de „az eszme sohasem szűnt meg élni” (JELISZTRATOV 1998: 24-25).

A szakmai hermetika a hagyomány fenntartásának igényével él, őrzi a titkosságot a beavatatlanokkal szemben. Itt jelenik meg a konkurencia elleni harc, a céhbeli tevékenységekhez kötődő szleng, a mindennapi élet vonatkozásait magukba olvasztó nyelvváltozatok (JELISZTRATOV 1998: 28-31).

A játékos (családi-baráti) hermetika a szórakoztató, nevetető funkciót tölti be. Alapja a gyermekkor és a család. A családban és az egymásra utalt közösségekben jellegzetes szavak, kifejezések, gesztusok alakulnak ki, melyet csak az adott közösség tagjai értenek meg igazán (JELISZTRATOV 1998: 39). A gyermekkori játék világa sejlik fel ebben, talán pont ezért van az, hogy minél fiatalabbak a szleng használói, annál frissebb bennük a gyermekkori játék emléke, így a szlengelemek is játékosabbak lehetnek.

A félig nyitott rendszerben a hermetikus szleng plebejizálódik, a zártság megreped, a „hermetikus képviselőnek” célja, hogy kivigye nézeteit a tömegnek (JELISZTRATOV 1998: 45). Az átmeneti zavaros korokban indul virágzásnak, amikor a nyelvi normák, kánonok újraértékelése jellemző (JELISZTRATOV 1998: 53). Átmenet az öntörvényű hermetikából a teljes nyitottság felé.

A teljesen nyitott rendszer egyetlen mozgatórugója a józan ész, amely a nevetséges poétikájában, a nevetésben nyilvánul meg. Az abszolút nyitottság funkcióját rabelais-komplexumnak nevezzük, ami szorosan összefonódik a karnevál kultúrkörével, a karnevált uraló nevetéssel. A karneváli rabelais-i szleng tele van altesti, részeges képekkel (JELISZTRATOV 1998: 69-70). A szleng kozmoszaként a karneváli testet jelölhetjük meg, az ezen túl eső világ nem is igazán érdekli a szlenget, csupán annyiban, amennyiben köze van az emberi testhez. Ahhoz viszont nagyjából az egész világnak köze van. Ezért elmondhatjuk, hogy a szleng a világ nevetésen át megvalósuló antropomorfizációja. A szleng a világot a test közvetítésével teszi nevetségessé, amely így megszűnik félelmetes lenni (JELISZTRATOV 1998: 78).

Habár a karneválkultúrák időszaka lejárt, a totális szabadságot a szlengben megélheti az ember. A karneváli nevetéskultúra és a szleng hordozta nevetés sok vonatkozásban hasonlít egymásra, személyiségvédő funkciójuk, az állandó csoportnyomás alóli kitörés vágya mindkettőben megnyilvánul. A szleng úgy mentheti át a karnevált a hétköznapi világba, hogy a szavakban, a szóalkotásban elraktározza a karneváli felszabadító nevetést (KIS 2006).

A vizsgált ifjúsági nyelvben véleményem szerint a zárt rendszer felfogásának, illetve a karneváli nevetéskultúra megfigyeléseinek sajátos elegyével találkozunk.

Mindenképpen zárt rendszer, ugyanis a kívülállók nem ismerték a képzés szabályait, de még a szókészlet elemeit sem, ráadásul azt figyelhetjük meg, hogy nemek szerint is elkülönül ez a nyelvhasználat. A csúnya nőkre legalább kilenc elnevezés található, konkrét férfit pedig csak az idősek, nyugdíjasok megkülönböztetésére szolgáló *zúzbácsi* szó jelölt, tehát a lányok ezzel a szókinccsel nem is tudták volna megnevezni a körülöttük megjelenő világot, csak erős jelentésmódosítással. Megjegyezném azonban, hogy a lányok a szóképzés rejtelveire sem éreztek rá egyszer sem.

A zárt rendszeren belül a játékos (családi-baráti) hermetika kategóriájába gond nélkül beilleszthető a Zoom-szótár, ugyanis az említett játékos forma már a szótár első olvasatakor feltűnik. Megelőlegezhetjük egyben azt is, hogy a családi-baráti itt

összemosódik, hiszen egy olyan életkorban keletkezett szlengről és baráti kapcsolatokról beszélünk, amikor a kisközösséget alkotó egyének vélhetően több időt töltöttek együtt, mint szűkebb családtagjaikkal.

A teljesen nyitott rendszer és a karneváli kontextus úgy jelenik meg az értelmezésben, hogy az állandó csoportnyomástól való szabadulás vágyából kifolyólag a „lázadó” tinédzserek a nyelvükben is sajátosságokra törekedtek, érzelmekkel telített, humoros kifejezéseket használt a társaság.

Az altesti témák szintén megmutatkoznak a szóanyagban, a közösülésre használt különféle szavak (*bax, pakol*) idézik fel a karneváli kultúra féktelen orgiáit.

Összefoglalás

Az ifjúsági nyelvről összességében azt mondhatom, hogy létezése értékes, pozitív dolog, s nemcsak a nyelv szempontjából, hanem a fiatalok személyiségfejlődése szempontjából is. Nem értek egyet az ifjúsági nyelv kutatójával, KOVALOVSKY MIKLÓSSAL, aki több helyen is hasonlóképpen beszél erről a nyelvről: „Tudomásul kell vennünk mint feltűnő korjelenséget, és arra törekednünk, hogy erkölcsi neveléssel, a műveltség és a jó ízlés fokozó erejével csillapítsuk és helyesen irányítsuk a fiatal lélek szertelen, forrongó energiáit, mérsékeljük az ifjúság nyelvének túlzásait, lenyessük vadhajtásait, kiszorítsuk (...) durvaságait” (KOVALOVSKY 1977: 124).

Haladó szellemű, többsíkú gondolkodóhoz méltatlan ilyet kategorikusan kijelenteni, látni kell azt, hogy adott életkorban az önmeghatározás, illetve a közvetlen egyediség megélésének vágya tükröződhet a fiatalok nyelvi viselkedésében. Említettem már, hogy a felnőtt világtól nyelvhasználatában is markánsan elkülönöződni törekszik az ifjúság. Ezt a jelenséget a német rendszerfilozófusnak, HEGELNEK a szellem fejlődésére vonatkozó elméletei is alátámaszthatják. HEGEL az emberi szellem fejlődésének elemzésekor korszakokra bontja az ember életét, megkülönböztet gyermekkort, ifjúkort, férfikort és aggkort. Az ifjúkor jellemző vonása, hogy az ifjú képesnek érzi magát a világ átalakítására, úgy érzi, hogy ebben az időszakban valósíthatja meg leginkább a vágyait, törekvéseit, képzelődéseit, reményeit, ugyanis a férfikorba átlépve egyre inkább az élet szükségszerűségeit és ésszerűségeit szem előtt tartva tagozódik be a társadalomba, olyanná válik, amittől ifjúként elkülönöződni vágyott. Átmenet ez az eszményi életből a polgári társadalomba (HEGEL 1968: 76-85). A szleng használatában is erre figyelhetünk fel, a középiskolások nyelvét még erőteljesen meghatározó jelenségek, az új szavak és kifejezések alkotásának vágya már az egyetemi évekre mérséklődik, s ahogy egyre inkább a felnőtt világba lép az ember, úgy halványodik ez a képessége.

Az azonban bizonyosnak látszik, hogy akár szükségszerűnek is mondhatjuk az ifjúsági nyelvet, a szlengben az önérvényesítés vágyait, képességeit fedezhetjük fel, tehát semmiképpen sem olyan jelenségről van szó, amit a legenyhébb formában is, de szabályozni, mérsékelni kellene. Ezt támasztja alá a karneváli nevetéskultúra kapcsán

megmutatott összefüggés is: a csoportnyomástól való szabadulás vágyából alkotott nyelvi sajátságok használatában ez kitűnően kimutatható.

A nyelv keletkezése kapcsán említett csoportkohéziót biztosító szerepek véleményem szerint minden kisközösségben megjelennek, a közös nyelv szavatolta csoporttudat biztosítja az egyén otthonosságát a világban, identitásképző és identitásóvó funkciókkal ruházhatjuk fel.

Saját tapasztalataim ugyancsak ez támasztják alá, a gimnáziumi társaság összhangja jelenleg is érzékelhető, az 5 fős „kemény mag” tagjai pedig a mai napig egymás legjobb barátai.

*Gimnáziumi szleng a Debreceni Egyetem Kossuth
Lajos Gyakorló Gimnáziumában*

Zoom-szótár

Az 1996-2002-es évfolyam B osztályába
járt fiúk szlengje.

A szótárban használt rövidítések

<i>durva</i>	durva
fn	főnév
ige	ige
mn	melléknév
Szj	szójárás
tn	tárgyatlan
ts	tárgyas

A

aprózümix mn **1.** Alacsony termetű csúnya nő. **2.** Fiatal csúnya lány. [Az apró szó kreatív felhasználásából ered.]

attozoom fn Nagyon szép nő. [Atto: 10^{-18} . Az atto- előtag SI-prefixum. A **zoom** fokozott formája.]

B

bax ts ige *durva* Baszni. [A *baszik* x-es formája.]

bauxit fn Lesbikus nő. [A francia *les baux* szóból ered.]

bebux ts ige Valamit elbukni, elveszteni. [A **bux** szóból ered.]

bezúz ts ige Valamit berúgni, betörni. [A **zúz** igekötős változata.]

bux fn Vesztes, lúzer. [A **buxúz** rövidített formája.]

buxúz fn Vesztes, lúzer. [Alapja a *bukik* ige egyes szám második személyű igealak.]

buzux fn *durva* Buzi, homoszexuális. [A *buzi* szóból ered.]

büzüx mn Büdös. [Alapja a *büdös* szavunk.]

C

c [cé] fn Cigi. [A *cigaretta*, *cigi* rövidített formája.]

Cs

csalógépsz fn Csaló ember. [A csalógép szóból ered, a gép a folyamatosságra utal.]

D

d [dé] fn Tengerimalac, disznó. [A *disznó* szó rövidített változata.]

E

elzúz ts ige Elrontani, elveszteni valamit. [A **zúz** igekötős változata.]

exa mn Nagyon csúnya nő. [Az **exazümix** rövidített formája.]

exazümix mn Nagyon csúnya nő. [A **zümix** fokozott alakja. Exa: 10^{18} , SI-prefixum)

F

főzúz fn A legjobban teljesítő, legeredményesebb ember a csoportban. [A *fő*, mint valaminek a legmagasabb foka, illetve a **zúz** összetételéből ered.]

fűx tn ige Flörtölni. *Fűzni a lányok agyát*. [A fűzni rövidebb alakja.]

H

hörcsög fn Szakáll az áll és a nyaki részen. [*Hörcsög nőtt az álladra?* Szőrös, mint egy hörcsög.]

I

izoom [ájzúm] fn Izmos ember. [Az *izom* szó angolul ejtve, egy *o* hang betoldásával.]

L

levarr ts ige Észrevesz. [A *levágni* szóból ered, melynek jelentése ugyanez.]

lezúz ts ige Gyorsan meginni, megenni valamit. (A **zúz** igekötős változata.)

M

mefisztó fn Kutya. [Mefisztó kutya alakban jelenik meg egyszer a Faustban.]

mega mn Nagyon csúnya nő. [A **megazümix** rövidített alakja.]

megazümix mn Nagyon csúnya nő. [A **zümix** fokozott alakja. Mega: 10^6 , SI-prefixum)

megzúz ts ige Megütni, fizikailag megsérteni valamit vagy valakit. [A **zúz** igekötős változata.]

megzúz ts ige Megütni, fizikailag megsérteni valamit vagy valakit. [A **zúz** igekötős változata.]

möcsök fn Pattanás, bőrelváltozás az arcon. [Eredete ismeretlen, valószínűleg a véletlen alakította ki ezt a szót.]

Ó

Ó, zúz! Szj Emocionális tartalmú felkiáltás. [A boldogság kifejezés *z-s* alakkal.]

P

pakol ts ige *durva* Közösül. [Megpakolni valakit, egy nőt jól megpakolni.]

parazümix fn Félős **zümix**. [A parázós **zümix**, a *parázik* szóból.]

parazüx fn Félős ember. [A *parázik* szóból alakult ki.]

pikkölz fn Savanyú/csemege uborka. [Az angol *pickles* 'ecetes savanyúság' szóból.]

peta mn Nagyon csúnya nő. [A **petazümix** rövidítése.]

petazümix mn Nagyon csúnya nő. [A **zümix** fokozott alakja. Peta: 10^{15} , SI-prefixum)

R

rázúz ts ige Rátenni valamit valamire, ráverni valamire, valakire. [A **zúz** igekötős változata.]

S

schutzpatron fn *durva* Olyan nő, akivel egyszer létesítenénk szexuális kapcsolatot. [Egy patronnt megér. A német *der Schutzpatron* 'védőszent' főnévből.]

Sz

Szija-szija, bhetegh vagy? Szj Menstruálsz? Valami bajod van? [A beszélőközösség egyik tagjának kérdése, ami általánossá vált. Speciális hanglejtéssel kísért.]

szublimál tn ige Menstruál. [Átmenet a szilárdból a gáz halmazállapotba. Valami távozik a testéből értelmében.]

T

tanulógépsz fn Stréber. [Aki gépként, folyamatosan tanul.]

teker ige **1.** tn menni **2.** ts cigit sodorni [A cigaretta sodrásából alakult ki.]

terkógépsz fn Mellébeszélő ember. [A *terkózik* szóból alakult ki, a gép a folyamatosságra utal.]

terra mn Nagyon csúnya nő. [A **terrazümix** rövidítése.]

terrazümix mn Nagyon csúnya nő. [A **zümix** fokozott alakja. Terra: 10¹², SI-prefixum)

tolószékes mn *durva* Szép nő. [Úgy megbasznám, hogy tolószékbe kerülne!]

Z

zoom [zúm] fn Szép nő. [Egy számológép zoom funkciójából ered. Fókuszálni a szép nőre értelemben.]

zukíz fn Barátok, haverok megszólítása. [Valószínűleg a **zoom** volt az alapja.]

zúz fn Barátok, haverok megszólítása. [Valószínűleg a **zoom** volt az alapja.]

zúz ts vagy tn ige Cselekvést kifejező alak, kontextustól függően bármit jelenthet.

zúzbácsi fn Idős(ebb) férfi. [A **zúz** a szóösszetétel előtagjaként csak hímnemű utótaghoz kapcsolódhatott.]

zúzkodik ts vagy tn ige Cselekvést kifejező alak, kontextustól függően bármit jelenthet. [Alapja a **zúz** ige.]

zücsek fn Ellenőr a tömegközlekedési eszközökön. [Az angol *to check* 'ellenőriz' igéből ered.]

züdzipsz fn Cigány. [Az angol *gypsy* 'cigány' szóból.]

zükop fn Rendőr. [Az angol *cop* 'zsaru' szóból.]

zülessz fn Hajléktalan. [Az angol *homeless* 'hajléktalan' szóból.]

zümik fn Barátok, haverok megszólítása. [Valószínűleg a **zoom** volt az alapja.]

zümiskedik ts vagy tn ige Cselekvést kifejező alak, kontextustól függően bármit jelenthet. [Alapja a **zümik**, **zümíz** szó.]

zümix mn Csúnya nő. [A **zoom** ellentéte. Megfelelő pejoratív jelentését a végén az *x*-et megnyomva éri el.]

zümíz fn Barátok, haverok megszólítása. [Valószínűleg a **zoom** volt az alapja.]

zünabix fn Marihuána. [Az angol *cannabis* 'marihuána' szóból.]

zünig fn Néger. [Az angol *nigger* 'néger' főnévből.]

züx fn Ropi. [Eredete ismeretlen.]

züzíz fn Barátok, haverok megszólítása. [Alapja a **züz**.]

züz fn **1.** Barátok, haverok megszólítása. **2.** fn Kabala (műanyag szénaatom). [Alapja a **züz** szó.]

züz ts vagy tn ige Cselekvést kifejező alak, kontextustól függően bármit jelenthet. [Alapja a **züz** szó.]

züznéni fn Idős(ebb) nő. [A **züz** a szóösszetétel előtagjaként csak nőnemű utótaghoz kapcsolódhatott.]

züzös mn Nagyon jó. [A **züz** képzett formája.]

Felhasznált irodalom:

- ALLEN, I. L. (1999): Szleng – szociológia. In: FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng?* Debrecen. 261–272.
- ANDERSSON, LARS-GUNNAR–TRUDGILL, PETER (1999): A szleng. In: FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng?* Debrecen. 247–260.
- BACHÁT LÁSZLÓ (1980): Az ifjúsági nyelv szókészletének eredete. *Magyar Nyelvőr*, 104: 148–157.
- BACHÁT LÁSZLÓ (1986): Az ifjúság nyelve. In: FÜLEI-SZÁNTÓ ENDRE szerk.: *Norma – átlag – eltérés*. Pécs. 9–22.
- BACHÁT LÁSZLÓ (1988): Az ifjúsági nyelv és változatai. In: KISS JENŐ–SZÜTS LÁSZLÓ szerk.: *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest. 146–152.
- CRITCHLEY, MACDONALD (1974): Az emberi nyelv képességének evolúciója. In: PAPP MÁRIA szerk.: *A nyelv keletkezése*. Budapest. 43–67.
- CSÁNYI VILMOS (1999): *Az emberi természet*. Budapest.
- CSÁNYI VILMOS (2006): A kommunikációs kényszer. *Magyar Tudomány*. 2006/4: 393–401.
- D. W. M. (1999): Szleng. In: FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng?* Debrecen. 219–226.
- DUMAS, BETHANY K.–LIGHTER, JONATHAN (2002): Nyelvészeknek való-e a szleng szó? In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA, KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás 111 éve*. Debrecen. 277–291.
- EBLE, CONNIE C. (1999): Szleng. In: FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng?* Debrecen. 227–233.
- H. VARGA GYULA (1995): Létezik-e ifjúsági nyelv? In: SZENDE ALADÁR szerk.: *Anyanyelvi nevelés – embernevelés*. Budapest. 179–188.
- HEGEL, G.W.F. (1968): *A szellem filozófiája. Enciklopédia III*. Budapest.
- HOFFMANN OTTÓ (1996): *Mini-tini-szótár. (A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára)*. Pécs.

- JASPERSEN, OTTO (1999): A szleng. In: FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng?* Debrecen. 203–212.
- JELISZTRATOV, VLAGYIMIR (1998): *Szleng és kultúra*. Debrecen.
- KIS TAMÁS (2006): *Nyelvi univerzálé-e a szleng?* URL: http://mnytud.arts.klte.hu/szleng/tanulmanyok/szluniv_hun.htm. (2007.01.03)
- KIS TAMÁS (1997): Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Debrecen. 237–293.
- KOVALOVSZKY MIKLÓS (1963): Az ifjúság nyelvéről. *Valóság* 6. 1963/5: 66–75.
- KOVALOVSZKY MIKLÓS (1977): *Nyelvfejlődés – nyelvhelyesség*. Budapest.
- MGr. = KESZLER BORBÁLA szerk.: *Magyar grammatika*. Budapest. 2000.
- NAHKOLA, KARI–SAANILAHTI, MARJA (1999): A finn szleng mint nyelvi és szociális jelenség. In: FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng?* Debrecen. 51–76.
- PARTRIDGE, ERIC (2002): A szleng ma és tegnap. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA, KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás 111 éve*. Debrecen. 17–26.
- PETERS, CHARLES R. (1974): A nyelvi képesség evolúciója. Egy régi probléma új megközelítése. In: PAPP MÁRIA szerk.: *A nyelv keletkezése*. Budapest. 233–258.
- PIERCE, CHARLES SANDERS (1981): Mi valójában a pragmatizmus? In: *Pragmatizmus*. Budapest. 66–89.
- ROBERTS, PAUL (2002): A szleng és rokonai. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA, KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás 111 éve*. Debrecen. 137–140.
- RÓNAKY EDIT (1995): *Hogyan beszél ma az ifjúság? (Avagy: Hogy hadováznak a skacok?)*. Szentlőrinc.
- SÁNDOR KLÁRA–KAMPIS GYÖRGY (2000): Nyelv és evolúció. *Replika*. 40: 125–143.
- SZILÁGYI N. SÁNDOR (1999): A csoportjellegű szövegek. In: FENYVESI ANNA, KIS TAMÁS, VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk.: *Mi a szleng?* Debrecen. 9–12.
- WARDHAUGH, RONALD (2002): *Szociolingvisztika*. Budapest.